

מדינת ישראל
משרד החינוך התרבות והספורט
המזכירות הפדגוגית
המטה ליישום דוחות שנהר וקרמניצר

[חזרה לתוכן העניינים](#)

האגף לתכניות לימודים

הרצל ב ש י ר י ם

דר' עדנה אלעזרי

מחזון למציאות

יום הרצל

י' באיר תשס"ו

8 במאי 2006

ירושלים

הרצל בשירים

א. בנימין זאב

מלים: יעקב רוטבליט

לחן: יאיר רוזנבלום

תשטוף את העפר מן העיניים בנימין זאב.	יהודי יקר כזה עם זקן עד החזה יהודי כל-כך רזה מאיפה הוא לוקח כוח למשא הזה?
תשטוף את העפר מן העיניים שים יד על הלב ותגיד לי - ככה ראית? ככה חזית? ככה רצית?	תשתה איתי כוסית אחת לחיים בנימין זאב. תשתה איתי כוסית אחת לחיים תפתח את הלב. ותסביר לי איך לא נפלת, לא התבלבלת, איך לא כשלת?
אני לוקח שטר של מאה, מביט על התמונה אני מביט היטב עליך, חוזה המדינה. יהודי יקר כזה עם זקן עד החזה יהודי כל-כך רזה מאיפה יש לו כוח להיות חוזה?	אני לוקח שטר של מאה, מביט על התמונה אני מביט היטב עליך, חוזה המדינה. יהודי יקר כזה עם זקן עד החזה. יהודי כל-כך רזה מאיפה יש לו כוח להיות חוזה?
תביט אלי ישר אל העיניים, בנימין זאב. תביט אלי ישר אל העיניים כמו אבא אוהב, ותגיד לי - כמה רצית? כמה בכית? כמה שתית?	בנימין זאב, לגנב העברי הראשון כבר ניכו את השליש, ובלילה מלכה עבריה משוטטת בכביש, ושוטר עברי ראשון מבריא לכלא חשיש, רק דרך אגב כדי שתדע, ואם תרצה אין זו אגדה
אני לוקח שטר של מאה, מביט על התמונה אני מביט היטב עליך, חוזה המדינה.	

ב. הרצל וכל האדונים הנכבדים

ביצוע: להקת גייסות השריון

מילים: יורם טהרלב

לחן: יאיר רוזנבלום

הוא לחם במונטיפיורי וברוטשילד הוא נוף
והשקיע בקונגרסים את כל חסכוניותו
בבית הוא הניח אישה וילדים
שחשו על גבם את צרת היהודים
לכלך הוא את ידיו ולא חש עצמו קטן
בקשישים הוא חילק ונפגש עם השולטן
כי אחרת איך עבדול חמיד השני
היה מתמצא בעניין הציוני
הוא היה קצת בנימין והיה קצת זאב
אך כשבא אל השולטן שוב הציע את הלב.

ובסוף כשראו שישנה כבר התחלה
הוא נדרש לשלם את מחיר התהילה
אחד דרש את הכספים והחובות
אחד דרש את הפרסום והכבוד
אחד דרש מהפכה, אחד שוויון
אחד דרש מיד את כל ציון
והרצל, שכלום לא נשאר לו בחייו
נתן את הלב ועצם את עיניו
ואחר כך כל האדונים הנכבדים
בכו על חוזה מדינת היהודים

הרצל וכל האדונים הנכבדים
בבאזל יסדו את מדינת היהודים
וולפסון ונורדאו ואוסישקין התוסס
ומוצקין וכל הצירים של הקונגרס.
וולפסון הביא למדינה את הכספים
נורדאו נתן את הפרסום והכבוד.
אוסישקין נתן את המרץ של הדור
וביאליק הביא את "אל הציפור"
רק הרצל הלך שם דווה וכואב
כי הרצל נתן למדינה את הלב.

הוא רץ ודאג ונאם ונדחף
מן המזכיר אל השר
מן המיניסטר אל הגראף
האמין כתינוק בכל מה שהוא בדה
ואמר "אם תרצו אז אין זו אגדה"
נסע לסיני, לגליל וליהודה
בדק את הקרקע ואת כלי העבודה
חצה את הים ועל פרד הוא דהר
ובמקווה ישראל הוא פגש את הקיסר
ואז לפני וילהלם הוא חש פתאום כאב
כי שוב היה צריך לפתוח את הלב.

ג. ציונות בלי מרכאות

ציונות בלי מרכאות

מילים: דן אלמגור

לחן: שלמה ארצי

בחדרו הקטן במלון הישן
ישב גבר צעיר שחור שיער וזקן
ישב וכתב רעיון מטורף
מדינת היהודים קום תקום
הוא ידע לחלום ולהלהיב אנשים
אך ידע שצריך כל חלום להגשים
ולכן הוא כינס את עמו לקונגרס
ודיבר עליהם ציונות.

הוא אמר להם: "אני, תסלחו לי, ציוני
זה אולי לא הגיוני, אבל זה מה שאני".

והם באו כולם לאותו הקונגרס
והקשיבו לאיש הנלהב, התוסס
האומר: "די לחלום! כי הגיע היום
לעשות מעשים של ממש".
כך נולדה לה לפתע תנועה חדשה

שדיברה ועשתה ציונות בלי בושה
והעם הנדהם התבונן בה נרגש
וזקף את ראשו מחדש.

כך חלפו השנים ואותה התנועה
לא שקטה ולא נחה אפילו שעה
וכל מה שעשתה כבר נחקק ונרשם
בדברי תולדותיו של העם!
והיום כששמים מסביב מרכאות
מבטה העיקש שוב פונה לבאות
היא אומרת לעם: "החלום עוד לא תם
יש ויש פה עוד מה לעשות".

ולכן, לכן אני גם היום עוד ציוני
זה אולי לא הגיוני...

ניתוח והפעלה

ד"ר עדנה אלעזרי, / האגף לפיתוח ולתכנון תכניות לימודים

1. בנימין זאב/ מלים: יעקב רוטבליט לחן: יאיר רוזנבלום
2. הרצל וכל האדונים הנכבדים מלים: יורם טהר-לב לחן: יאיר רוזנבלום
3. ציונות בלי מרכאות מלים: דן אלמגור לחן: שלמה ארצי

אנו ממליצים כי כל מורה יבחר את השירים המתאימים לאוכלוסיית בית ספרו.

שלושת השירים נכתבו בישראל על-ידי כותבים ישראלים. הם מעלים את דמותו של הרצל, מספרים על פועלו הייחודי והוא מוצג בהם בצורה חיובית ביותר ומלאת הערכה והתפעלות. שניים מהם "בנימין – זאב" וכן "ציונות בלי מרכאות", קושרים את פועלו של הרצל למציאות הישראלית.

בנימין זאב

שיר זה דן בסוגייה של "חזון מול מציאות". הרצל חזה בעיני רוחו מדינה ליברלית, מודרנית שרתמה את כל החידושים הטכנולוגיים לטובת פיתוח הארץ ולרווחתם של תושביה. מדינה שלצד חקלאות ותעשייה מפותחות הקימה מוסדות תרבות וחינוך רבים, והיא מבוססת על ערכים של צדק ושוויון. מה מכל אלה הוגשם? האם דומה מדינת ישראל ל"מדינת היהודים" שעליה חלם הרצל? השיר נכתב בשנת תשל"ה (1975) כאשר תושבי הארץ טרם התאושו מההלם והכאב שנגרמו בעקבות מלחמת יום-הכיפורים תשל"ג (1973) והוא משדר "אווירת נכאים" ואכזבה. אולם האווירה הזו וההרגשה הקשה מוצגות בצורה כללית ואין כניסה לפרטים: מה מייאש? המצב הביטחוני? המצב הכלכלי? המצב החברתי? כשלוך ההנהגה?

הדובר בשיר מנהל את שיחתו עם הרצל תוך שהוא מתבונן בשטר כסף שעליה חקוקה דמותו. שטר הכסף נגיש לכל אחד ונוצרת התחושה שהרצל קרוב לכל אחד וכאילו "נמצא אצלו בכיס". לכן השיחה שמתנהלת אתו היא שיחה ישירה, לא מתחמקת. מצד אחד שורה של שאלות נוקבות ומהצד האחר שאלות שאינן "מוליכות אותנו" לבעיות הספציפיות של החברה והמדינה ורק תורמות לתחושה של החמצה, של אכזבה, של החזון שטרם מומש.

הדובר בשיר מעלה "סדרת שאלות" שמבטאות הן את ההערכה הרבה להרצל והן את הרצון ללמוד ממנו איך ומהיכן ניתן לשאוב כוח לחלום, לחזות ולממש את החלומות. יש לשים לב במיוחד למתח בין דמותו החיצונית של הרצל "יהודי כל-כך רזה" לבין תעצומות הנפש והכוח הרוחני והנפשי הגדול המבוטאים במשחק המלים בבית הרביעי, "מאיפה הוא לוקח כוח **למשא** הזה", לצד "מאיפה הוא לוקח מן **מסע** כזה". יש כאן גם רמז לתקופה שבה פעל הרצל, לרעיון הציוני שהיה נחלתם של יחידים מקרב בני העם היהודי בעוד שהרבים לא ראו בפיתרון הציוני את התשובה לפתרון הבעיות של העם היהודי.

הבית האחרון בשיר. המצויין כנ. ב. אמור לפרט את מצבה של המדינה היום ולהסביר מדוע האכזבה מדמותה של המדינה והמתרחש בה היא כה גדולה. לכאורה יש סתירה רבה ופער גדול מאוד בין "בחירת הפשעים" הנזכרים לבין גודל האכזבה. והלא גנבים, יצאניות ושוטרים מושחתים מצויים בכל מדינה מתוקנת. ובכן מה הייחוד? מדוע דווקא אלה נבחרו לייצג את האכזבה מאי מימוש החזון? הבחירה בדמויות אלה אינה מקרית. לחברה היישובית (היישוב העברי בארץ לפני קום המדינה) הייתה תחושה שהיא חברה ייחודית, חברה ברמה מוסרית כל-כך גבוהה, עד אשר נהגו לומר כי 'אנחנו נהיה עם נורמלי רק כאשר יהיו לנו הגנב העברי הראשון והיצאנית העבריה הראשונה'. השוטר העברי היה אחת מ"דמויות המופת", סמל ליהודי החדש. דמותו של **השוטר העברי** מופיעה גם בשירי זמר רבים של התקופה כשהיא מוצגת בהערכה ובגאווה. על-ידי דוגמאות אלה מדגיש השיר כי אנו רחוקים מלהיות כפי שחלמנו, להיות מדינה שהיא בבחינת "אור לגויים".

מוצע להציג לתלמידים שאלות כגון:

1. כיצד מתאר השיר את דמותו של הרצל? (פיזית ורוחנית)
2. כיצד מתייחס הדובר בשיר להרצל?
3. מהי האווירה העולה מהשיר?
4. השיר מתאר את הפער בין החלום להגשמתו. חשבו: האם צודק הדובר בשיר? האם גם אתם מרגישים כמוהו? האם עלינו להיות "מדינת מופת"? אם אינכם סבורים כך חוו דעתכם והסבירו אותה. אם אתם מסכימים כתבו מה עלינו לעשות כדי לממש רעיון הזה.

הרצל וכל האדונים הנכבדים

כנזכר, השיר כתוב מנקודת הערכה והערצה להרצל שנרתם לרעיון הציוני ולניסיון לממשו "בכל נפשו ובכל מאודו". השיר מזכיר דמויות מובילות בתנועה הציונית שפעלו לצידו של הרצל ומעמיד אותן לצידו בדרך של השוואה, בנוסח "איפה הוא ואיפה אתם". מה הוא נתן? מה הוא עשה? ומה נתתם ועשיתם אתם? לאחר מכן סוקר השיר את חייו ופעילותו של הרצל מרגע שרתם עצמו לעגלת הציונות. המוטיב החוזר הוא שהרצל בניגוד לכל האחרים **נתן לציונות את הלב**. כלומר את העיקר, את כל-כולו.

מהשיר מתברר כי מחבר השיר מודע לכך שבכל תנועה יש קבוצת אנשים פעילים התורמים כל אחד כפי מידתו ויכולתו. אך ישנו אדם אחד (מנהיג) המלכד סביבו את כולם ואדם זה נותן לתנועה את כולו.

השיר כתוב כשיר היסטורי המציג דמויות בולטות בתנועה הציונית ואירועים מרכזיים מפעילותו של הרצל. אך יש בו אי-דיוקים.*

לכן לא מוצע ללמוד על תולדות חייו של הרצל משיר זה אלא להתמקד אך ורק בהיבט של **הנתינה**

ומשמעותה. נתינת הלב אינה רק סמלית אלא גם ממשית. הרצל השקיע את כל זמנו, מרצו וכספי משפחתו בתנועה שהקים.

מוצע להציג לתלמידים שאלות כגון:

1. מה נתן הרצל לציונות ומה משמעות הנתינה הזו?
2. ערכו השוואה בין הנתינה של הרצל לבין הנתינה של אישים אחרים בתנועה הציונית
3. מה הייתה דרך התנהלותו של הרצל בהנהגת התנועה ובקשריו עם אישים מחוץ לציונות? (הוא היה "קצת בנימין וקצת זאב") כלומר: מצד אחד בן הזקונים האהוב והמפונק אך ידע לנהוג בתעוזה ובאומץ לב כזאב. אפשר גם להפנות את התלמידים לדימוי "בנימין וזאב" בספר בראשית מ"ט 27

* דוגמאות לאי-הדיוקים ההיסטוריים

1. דוד וולפסון היה אדם אמיד מאוד. הוא היה ממייסדי הבנק הציוני ובהנהלתו, ופעל להרחבתו והעצמתו. אחר מותו של הרצל נבחר לנשיא ההסתדרות הציונית. הוא מימן את 'אחזקתם' הכלכלית של ילדיו של הרצל, הקצה סכום כסף גדול להעברת ארונו של הרצל לארץ ישראל וציווה את כל רכושו הרב לתנועה הציונית.
2. (הוא אכן מי ש"הביא" לתנועה את הכספים אך בשום פנים ואופן לא את החובות). הרצל לא יכול היה להילחם עם משה מונטיפיורי שנפטר בשנת 1885, כלומר: 11 שנה לפני שהרצל החל בפעילותו הציונית
3. אי-אפשר היה לדרוש מהפכה היות והציונות היא-היא המהפכה (התנועה הציונית היא תנועת המהפכה של העם היהודי) טרם דרשו שיוון, כי התגבשותה של תנועת הפועלים הציונית והתארגנותה התרחשה אחר פטירתו של הרצל. אי-אפשר היה לדרוש את פל ציון, היות ובאותם ימים נכללה ארץ ישראל באימפריה העות'מאנית נחשבה כחלק מ"סוריה הגדולה" ולכן טרם חשב איש להגדיר את גבולותיה המדיניים של ציון.

ציונות בלי מרכאות

שיר זה נכתב כתגובה לדעות שהועלו על-ידי אנשים שונים בישראל כי "תם עידן הציונות" ועתה כשיש לנו מדינה שוב אין צורך "להיות ציוני". כותב השיר מתנגד לדעה זו. הוא מתאר בהערכה רבה את פועלו של הרצל ופועלם של מי שהצטרפו לתנועה, גם בימים שבהם הרעיון נחשב למטורף ומי שהצטרף לתנועה הציונית נחשב לחולם חלומות ולאדם 'לא הגיוני'. כותב השיר לא רק שאינו מרבה בפרטים על העשייה הציונית אלא עוד מדגיש כי מיותר לעשות זאת. הרי כל שעשתה הציונות כבר "נחקק ונרשם בדברי תולדותיו של העם". הוא מזכיר את הימים שבהם "עשו ציונות בלי בושה" ומדגיש כי התרומה של עשייה זו הייתה לעם היהודי כולו, שיכול היה כעת (עם הציונות) "לזקוף את ראשו".

לדעתו טרם הגיעה העת 'להכניס את הציונות למרכאות' עדיין יש לפעול למימוש החלום הציוני. לכן גם הוא כמו הרצל בשעתו, רואה עצמו ציוני גם אם יש מי שחושבים ששוב אין זה הגיוני.

מוצע להציג לתלמידים שאלות כגון:

1. הרצל נחשב ל"חוזה המדינה" ולחולם הגדול. אולם השיר מדגיש פן שונה בדמותו ובפועלו. מהו פן זה וכיצד הוא מוצג בשיר?
2. מדוע היה זה "לא הגיוני" להיות ציוני בזמנו של הרצל ומה משמעות התופעה לגבי מי שכן היה ציוני?
3. הרצל אמר כי "הציונות היא אידיאל אין סופי... וכי גם לאחר השגת ארץ ישראל לא תחדל מלהיות אידאל, כי בציונות כפי שאני מבין אותה כלולה לא רק שאיפה אל כבדת ארץ מובטחת כחוק בשביל עמנו...אלא גם השאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית". כיצד מתייחס כותב השיר לדברים אלה של הרצל ומה הביטוי שניתן להם בשיר?
4. "לכן אני גם היום עוד ציוני" האם אתם מזדהים עם עמדתו של כותב השיר? כן/לא הסבירו את עמדתכם ונמקו אותה

שאלות מוצעות לסיכום

1. הרצל זכה להערכה ולהערצה רבה מצד הציונים בני דורו, כיצד מתייחסים ישראלים החיים כיום בישראל לדמותו ולפועלו?
2. ערכו דו-שיח בנושא "מדינת ישראל כיום" בין הדובר בשיר (בנימין-זאב) ובין הדובר בשיר (ציונות בלי מרכאות)
3. קיימו דיון, משפט או הכינו מצגת בנושא "ציונות היום" והציגו שני היבטים: א. ציונות במרכאות, ב. ציונות בלי בושה או אני גם היום עוד ציוני
4. כתבו שיר על הרצל דמותו ופועלו, או שיר המחבר בין הרצל והמציאות במדינת ישראל.

הפעלה בנושא זה ניתן למצוא באתר מינהל חברה ונוער:

<http://www.snunit.k12.il/minhal/word/13103.doc>

מחלון פתאום